

RAZSTAVA MORJE – NAŠE ŽIVLJENJE

Odstrti spomini s podstrešja nabrežinske ribiške družine

Polona Sketelj

205

V Slovenskem etnografskem muzeju je v letu evropske kulturne dediščine na ogled razstava z naslovom *Morje – naše življenje: odstrti spomini s podstrešja nabrežinske ribiške družine*, s katero želimo obiskovalcem približati življenje slovenskih ribiških družin iz Nabrežine pri Trstu ter jim ponovno spregovoriti o slovenskem ribištvu tržaškega primorja, o njegovem gospodarskem in širšem družbenem pomenu.

Na razstavi je na ogled vsebinsko zaokrožena zasebna zbirka predmetov, fotografij in dokumentov družine Caharija, po domače Babčevih iz Nabrežine.

Pogled na uvod razstave (foto: Joža Jamšek, 2018)

Odstiramo predmete, ki jih je hranilo pet rodov Babčevih. Sprva so jih kot ribiči vsakodnevno uporabljali, kasneje so jih hranili za spomin na prednike in minule čase. Večina predmetov je dobila prostor na podstrešju Babčeve hiše, ki je postalo zakladnica družinskega spomina, snovne in nesnovne družinske dediščine.

Razstavo smo pripravili v sodelovanju s sedanjim lastnikom družinske zbirke Bogdanom Petelinom. Spominja se življenja pri Babčevih in odstira pripovedi razstavljenih predmetov. Družinska zgodba Caharijevih je odsev prostora in časa. Skozi njeno življenje se zrcali življenje slovenskih ribiških družin iz Nabrežine pri Trstu.

Dolgoletna sodelovanja

206

Z omenjenim razstavnim projektom nadaljuje Slovenski etnografski muzej dolgoletno sodelovanje s Slovenci iz Italije in Slovenci iz Nabrežine pri Trstu. Avtorica razstave Polona Sketelj je že vrsto let v stiku s tem prostorom.

Slovensko ribištvo tržaškega primorja je bilo v prostorih Slovenskega etnografskega muzeja predstavljeno že leta 1999 na razstavi *Vonj po morju*. Avtor razstave je bil raziskovalec slovenskega ribištva Bruno Volpi Lisjak, kustodinja pa je bila Polona Sketelj.

Restavradorji in kustosi Slovenskega etnografskega muzeja so sodelovali pri urejanju Ribiškega muzeja tržaškega primorja v Križu pri Trstu. Kustodinja Slovenskega etnografskega muzeja Barbara Sosič je urednica kataloga omenjene muzejske zbirke z naslovom *O zgodovini in dediščini slovenskega morskega ribištva: Ribiški muzej tržaškega primorja*. Avtor besedil je Bruno Volpi Lisjak. Publikacija je izšla leta 2015.

Na stalni razstavi Slovenskega etnografskega muzeja z naslovom *Med naravo in kulturo* je v vsebinskem sklopu o ribištvu na ogled ponazorilo morskega deblaka, čupe, s kakršnimi so lovili slovenski ribiči med Trstom in Timavo. Ob čupi so razstavljeni številni pripomočki za ribolov, ki sta jih Slovenskemu etnografskemu muzeju podarili družini Gruden (zanjo Ladi in Antek Gruden) in Caharija (zanjo Zdravko Caharija) iz Nabrežine.

Predmete iz Nabrežine smo umestili tudi na občasne razstave. Tako je bila skoraj štiri leta na razstavi *Vrata: prostorski in simbolni prehodi življenja* (avtorica Polona Sketelj) na ogled bogata zasebna zbirka kamnoseškega orodja in pripomočkov danes upokojenega kamnoseka Ladija Grudna, čigar oče je bil eden od pomembnejših nabrežinskih ribičev. Ladi Gruden je kamnoseško orodje Slovenskemu etnografskemu muzeju posodil za čas trajanja razstave, z njim je podal tudi natančne opise namena uporabe posameznega orodja in izraze zanj. Zbirko smo pred vrnitvijo dokumentirali.

Babčeva čupa Marija danes izjemna muzealija

V Slovenskemu etnografskemu muzeju hranimo Babčevo čupo Marijo, ki je danes edini popolnoma ohranjeni morski deblak, s kakršnimi so se podajali na

morje slovenski ribiči v Tržaškem zalivu. Prav čupa Marija povezuje Slovenski etnografski muzej z družino Caharija. Leta 1947 je namreč kustos Milko Matičetov pridobil za Slovenski etnografski muzej čupo Marijo. Stesal jo je iz hoje Janez Caharija konec 19. stoletja. Hlod hoje je kupil v Bukovju pri Pivki in ga z volovsko vprego pripeljal v Nabrežino ter ga stesal na sosedovem kraškem dvorišču, saj sam ni imel tako velikega borjača. Čupa Marija je dolga 6,86 metra in široka 0,65 metra. Svoje mesto je našla v nabrežinskem pristanu z ledinskim imenom Pri čupah. Z njo so lovili raznovrstne ribe do leta 1942, ko so si Caharijevi izdelali lažji čoln ščifo Marijo, s katero so tudi jadrati.

Dobrih deset let je bila čupa Marija na ogled na stalni razstavi Slovenskega etnografskega muzeja *Med naravo in kulturo*. Leta 2015 smo jo skrbno shranili v depozitu v klimatsko ugodnih razmerah, na razstavi pa je na ogled njena kopija. Čupa Marija bo v Slovenskem etnografskem muzeju ostala tudi za bodoče rodove kot priča vpetosti slovenskih ribičev v okolje bivanja, njihove iznajdljivosti, znanja in spretnosti. Po izročitvi čupe Marije Slovenskemu etnografskemu muzeju je Zdravko Caharija, predzadnji lastnik družinske zbirke, izdeloval modele čup v spomin na svojo čupo Marijo.

Poleg fotografij čupe na morju, ki jih hrani družina, govori o čupi Mariji in drugih nabrežinskih čupah tudi film *Čupa, plovilo slovenskih ribičev/Čupa, the Vessel of the Slovene Fishermen* (raziskava in scenarij Polona Sketelj in Nadja Valentinčič Furlan, režija, snemanje in montaža Nadja Valentinčič Furlan, produkcija Slovenski etnografski muzej, 2006).

V širšem kontekstu razstave

Na razstavi *Morje – naše življenje: odstrti spomini s podstrešja nabrežinske ribiške družine* obiskovalcem muzeja predstavljamo ostale predmete družinske zbirke Caharijevih. Zbirko je po opustitvi ribištva kot dejavnosti na podstrešju, »kašči«, domače hiše zasnoval Zdravko Caharija, stric sedanjega lastnika zbirke Bogdana Petelina.

V Babčevi družini se je ohranilo skozi generacije poleg samih predmetov tudi védenje o njihovi uporabi, domači narečni izrazi zanje. Tako iz roda v rod ni prehajalo le snovno, ampak tudi nesnovno. Zaradi raznolikosti predmetov in urejenosti zbirke ji je družina rekla kar muzej. Predmete so že na podstrešju razporedili v zaokrožene vsebinske sklope glede na namen njihove uporabe.

Razstava je zasnovana s prepletom besedil avtorice razstave in lastnika zbirke. Polona Sketelj z besedili umešča družino Caharija v prostor in čas ter na razstavi spregovori o kraški vasi Nabrežina, o vsakdanu in prazniku slovenskih ribičev, o načinu ribolova, pomembnih razvojnih mejnikih. Bogdan Petelin podaja razstavna besedila v prvi osebi in obiskovalcem na ta način približa življenje konkretne slovenske ribiške družine iz Nabrežine pri Trstu.

Na začetku razstave se obiskovalci seznanijo z utrinki življenja iz Nabrežine, na ogled je zemljevid Nabrežine z ledinskimi imeni, na njem so označena

posestva Caharijeve družine, prav tako z označenimi ledinskimi imeni. S pomočjo zračnega posnetka Nabrežine in hiše Caharijevih obiskovalci spoznajo zasnovano vasi in nekatere njene značilnosti ter lokacijo doma Caharijevih v sami vasi. Sledi povabilo, naj stopijo na podstrešje Caharijevih: »Vstopite na podstrešje, v zakladnico spominov Babčevih. Spoznajte v predmete vtisnjene zgodbe in podoživite neizbrisane trenutke vsakdanjika in praznika družine, ki si je desetletja utirala pot na kraški zemlji, med oljkami, vinogradi in med valovi morja ob strmi kraški obali.«

Osrednji razstavni prostor je zasnovan kot podstrešje. Arhitekturno in prostorsko je razstavo zasnoval Luka Kern, ki je za oblikovanje osrednjega razstavnega prostora uporabil črn filc.

208

Na eni strani osrednjega razstavnega prostora se obiskovalcem odpira pogled na podstrešje v družinski hiši Caharijevih, na drugi na morje, ki je pri Caharijevih s skrbno ohranjenimi ribiškimi predmeti treh rodov simbolno valovilo skozi podstrešje. Obiskovalci lahko preko celostenske 3D prostorske predstavitve spoznavajo okolico hiše, hišo, stopnišče in podstrešje ter raziskujejo posamezne predmete na podstrešju. Spoznajo knjižne in narečne izraze zanje, njihov namen uporabe in čas njihove izdelave oziroma uporabe.

V osrednjem razstavnem prostoru, na simbolnem podstrešju, so na podestih izpostavljeni posamezni vodilni predmeti, ki obiskovalce popeljejo v zaokrožene vsebinske sklope. Na ta način obiskovalci raziskujejo predmete na podstrešju. Ti jim razkrivajo zgodbe o ljudeh, ki so jih uporabljali, in jim približajo njihov način življenja. Tako kot tudi na podstrešju odpiramo in raziskujemo predmete in skozi njih spoznavamo čas in prostor njihove uporabe ter ljudi, ki so jih uporabljali.

Za vodilnimi predmeti se razkrivajo poglobljene vsebine o sestavi družine, vlogah posameznih družinskih članov v družini in širši skupnosti, šegah in navadah, dejavnostih, s katerimi se je družina Caharija preživljala, največ razstavnih poglavij pa izhaja iz vsebine Življenje z morjem. V njem je predstavljeno življenje nabrežinskih ribičev, pripomočki, ki so jih uporabljali za ribolov, različni načini ribolova, posebej tunolov, prodaja in predelava rib, kulinarika, plovila, popraviljanje in izdelava plovil, nabrežinska ribiška pot ... V posebnem vsebinskem sklopu je predstavljena čupa, morski deblak. V vseh razstavnih vsebinah avtorica razstave umešča družino Caharija v prostor in opisuje tudi življenje drugih nabrežinskih ribiških družin.

Razstavo sklone pogled na mizarsko mizo, ki je ambientalno razstavljena z vsemi pritiklinami. Življenje je namreč minilo, a ostali so številni spomini in v spomine odeti predmeti. Med njimi Bogdana Petelina najbolj spominja na strica Zdravka prav mizarska miza, za katero je stric pletel mreže, mlel meso, opravljal razna drobna popravila, izdeloval modele čup, pripovedoval šolskim skupinam, ki so ga obiskovale, o svoji mladosti in neštetih doživetjih z obale slovenskih ribičev. Pogled na mizarsko mizo in stol zarišeta v spominu podobo strica Zdravka.

Mizarska miza Zdravka Caharije (foto: Joža Jamšek, 2018)

Ostalo pa je tudi jadro, ki obiskovalce pospremi z razstave. Kot pravi Bogdan, je jadranje prirojeno Babčevim. Jadro spominja na jadralne užitke, ki so jih Babčevim nudile njihove številne jadrnice. Sešila sta ga Bogdan Petelin in stric Zdravko Caharija.

Na razstavi so na ogled filmi: *Čupa, plovilo slovenskih ribičev/Čupa, the Vessel of the Slovene Fishermen*, *Spomini nabrežinskega ribiča/Memories of a Nabrežina Fisherman* (raziskava in pogovor Polona Sketelj, snemanje in montaža Nadja Valentinčič Furlan, produkcija Slovenski etnografski muzej, 2004) in *Spomini na strica ribiča* (zasnova Polona Sketelj in Nadja Valentinčič Furlan, snemanje in montaža Manca Filak, produkcija Slovenski etnografski muzej, 2018). V filmu *Spomini nabrežinskega ribiča* Zdravko Caharija predstavi Caharijevo družino, se spominja dni, ko se je še preživiljal z ribolovom, in gledalcem približa način življenja z morjem in ob morju. V filmu *Spomini na strica ribiča* pa njegov nečak Bogdan Petelin predstavi družinsko zbirko in se spominja strica Zdravka Caharije in drugih prednikov, ribičev. V ospredju njegove pripovedi pa so predmeti.

Razstavljene predmete dopolnjujejo zvoki morja. Kraško okolje obiskovalcem približajo celo stenske fotografije, kraška prst in prodniki. Posamezne razstavne vsebine med seboj ločijo tudi barve.

Razstava je dostopna različnim skupinam obiskovalcev, ki skozi zvoke, vonj in dotik raziskujejo kraško obalo, je participativna in inkluzivna. Spremljajo jo vodstva in pester obrazstavni program, ki prav tako vključuje pobude s terena

oziroma od ljudi, o katerih razstava govori. Razstavni vzporedni program nastaja ob sodelovanju kustodinje pedagoginje Sonje Kogej Rus in avtorice razstave Polone Sketelj.

Na razstavi predstavljeno podstrešje je simbolno ponazorilo družinske zakladnice predmetov, ki sicer izgubijo primarno funkcijo, ostanejo pa pomembni kot nosilci družinskega spomina in tkejo nevidne niti povezav med posameznimi družinskimi člani. Tako razstava odpira številna vprašanja o družinski dediščini in z vprašanji nagovarja obiskovalce k samorefleksiji o zanje pomembnih opredmetenih nosilcih družinskega spomina.

210 Družini Caharija se zahvaljujemo za sodelovanje. Še posebej pa se zahvaljujemo za družinsko zbirko, ki jo bo po koncu razstave podarila Slovenskemu etnografskemu muzeju z možnostjo, da se ti predmeti razstavijo v Nabrežini ali njeni okolici pod skrbništvom Slovenskega etnografskega muzeja.